

БАЇК О.І.

к.ю.н., асистент кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ, КАТЕГОРІЙ І ТЕРМІНІВ У ПОДАТКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

В Україні на сьогодні актуальним залишається питання вдосконалення законодавства, що регулює сферу оподаткування. Однак вдосконалення податкової сфери в Україні неможливе без якісної визначеності правового науково-теоретичного мислення, структури фундаментальних знань про податкове право України і логіку їх розвитку, що проявляється у формуванні правових понять, категорій та термінів.

Розв'язання даної проблеми започаткували у своїх працях науковці різних спеціальностей юридичної науки України І.П. Голосніченко, В.І. Загуменник, А.В. Камбур, О.В. Кузьменко, А.М. Маковецький, Т.В. Мальярчук, В.В. Мусієнко, В.В. Проценко, О.Ф. Скакун, А.О. Сокіл, І.М. Сопілко, З.А. Тростюк та ін.

В словниковій літературі «поняття» визначено у кількох значеннях: – як одна із форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності; – як розуміння кимось чого-небудь, що склалося на основі якихось відомостей, власного досвіду; – думка про що-небудь, погляд на щось; – сукупність поглядів на що-небудь, рівень розуміння чогось [1, с. 168; 2, с. 863].

У логіці поняття – це форма мислення, яка відображає предмети в їх загальних та істотних ознаках. Ознаками вважають усе те, чим предмети відрізняються один від одного або подібні між собою [3, с. 24].

Розкриваючи специфіку поняття у податковому праві України, слід звернути увагу на те, що всі поняття порівнюють з іншими формами мислення (із судженням і умовиводом), а також з уявленням – найдосконалішою формою чуттєвого відображення дійсності. Поняття значно подібніші до уявлень, ніж відчуття і сприйняття, та відображають предмети, явища та їх ознаки. Проте поняття і уявлення значно відрізняються за змістом. Часто поняття є абстрактними, а уявлення – конкретними [3, с. 25].

Поняття виражається як словом, словосполученням, так і цілим реченням – називним. Слово є звуковим або графічним комплексом, за яким закріплені відповідне предметне значення (детонант) і смисл, тобто думка [3, с. 24-27].

Правові поняття – це змістовні, предметні образи, що відтворюють в мисленні (ідеально) об'єктивну суть реальних процесів правової дійсності і відносин, які існують у ній та виражають специфічно правову якісну визначеність цих процесів та явищ [4, с. 57]. Правове поняття є також складовою норми права, яка, в свою чергу, є складником, первинним елементом цілісної, високоорганізованої і єдиної системи права [5, с. 11].

Кожне податкове поняття має зміст та обсяг.

Зміст поняття – це сукупність істотних і загальних ознак, які в ньому мисляться [3, с. 31]. Наприклад, до змісту поняття «податок», входять такі ознаки: «обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету», «справляється з платників податку відповідно до Податкового кодексу України».

Обсяг поняття – це множина, клас предметів, кожен з яких є носієм ознак, що становлять зміст поняття [3, с. 31]. Наприклад, до обсягу поняття «податкове законодавство» слід віднести всі відомі нам нормативно-правові акти України, які регулюють податкову сферу. До прикладу, Конституція України, Податковий кодекс України, Митний кодекс України та інші закони з питань митної справи в частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням ввезним або вивезним митом операцій переміщення товарів через митний кордон України та ін., оскільки їм всім властиві ознаки, що відображені в понятті «податкове законодавство». Однією з таких ознак є «прийняття виключно Верховною Радою України – вищим представницьким та законодавчим органом України».

Між змістом і обсягом поняття існує взаємозв'язок, який називається законом зворотного відношення (змісту і обсягу). Згідно з цим законом, чим бідніший зміст поняття (тобто, чим абстрактніше поняття, чим менше в ньому мисляться ознак), тим ширшим (а отже, невизначенішим) є його обсяг. І, навпаки, чим багатший зміст поняття, тим вузким і визначенішим є його обсяг. Цей закон діє між поняттями, які перебувають у родово-видових відношеннях [3, с. 31-32].

Беручи до уваги предмет нашого дослідження, ми вважаємо, що податково-правове поняття – це форма мислення, результатом якої є змістовні та предметні узагальнення, що відображають сукупність істотних і загальних ознак, характерних для множинних зв'язків і відносин однорідних і складних процесів та явищ податково-правової дійсності. Також податково-правове поняття – це досконалий (ідеальний) образ податково-правової дійсності, який існує у вигляді думки (мислення) про істотні і загальні ознаки податково-правових суспільних відносин та є засобом їх пізнання.

На зіставленні змісту та обсягу понять ґрунтується виділення серед них категорій [6, с. 14].

Щодо визначення «категорії» (в перекладі з грецької мови означає розряд, порядок чи ряд предметів [7, с. 97]), то у філософському розумінні – це основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності. З наукової ж точки зору категорію пояснюють двома значеннями, а саме: – це родові поняття, що означає розряд предметів, явищ і т. ін. або їх важливу спільну ознаку; – це група, розряд однорідних предметів, осіб або явищ, що відрізняється від інших певними ознаками [8, с. 118; 2, с. 420].

В науці правові категорії визначено як: – граничні по рівню узагальнення фундаментальні абстрактні поняття теорії права [9, с. 6]; – загальні та фундаментальні поняття кожної науки права [6, с. 14].

Ми вважаємо, що податково-правовими категоріями є основні (загальні та фундаментальні) поняття, в яких відображаються ознаки податково-правової дійсності та закріплюються знання, які складають основу науки податкового права України.

У праві як поняття, так і категорії – це ідеальні образи процесів та явищ. Їхнім словесним виразом виступають терміни та термінологічні звороти [6, с. 14]. Щоб уникнути розбіжності в тлумаченні значень уживаних слів, кожна наука виробляє свою термінологію [3, с. 27].

В словниковій літературі зазначено, що в розмові «терміном» є слово або вислів, який вживається в тому чи іншому середовищі, на певній території, людьми певного фаху. З наукової точки зору, термін – це слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки,

техніки, мистецтва, суспільного життя тощо [10, с. 88]. Також термін – це слово чи група слів, які позначають один предмет (чи певну групу предметів) і вживаються в даній науці з одним чітко визначеним значенням і відповідним змістом. Науковий термін позначає певний предмет (чи клас предметів) і виражає поняття про нього. Сукупність термінів, які вживаються в тій чи іншій науці, становить її термінологію [3, с. 27].

На нашу думку, податково-правовий термін – це слово чи словосполучення, яке виражає податково-правове поняття, а також використовується у податковому законодавстві та вживається в науці податкового права України з одним чітко визначеним значенням і відповідним змістом.

Висновки. Узагальнюючи, слід зазначити, що в податковому праві України «поняття», «категорія» і «термін» за своїм значенням є такими, що доповнюють один одного. На нашу думку, найширшим за змістом є «податково-правове поняття», однак основним його поняттям є «податково-правова категорія», що ґрунтується на зіставленні змісту та обсягу понять. Словесним вираженням понять та категорій в податковому праві України виступають «податково-правові терміни».

Список використаних джерел:

1. Словник української мови. Том сьомий. ПОЇХАТИ-ПРИРОБЛЯТИ. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1976. – 723 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Тофтун М.Г. Логіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 368 с.
4. Васильев А.М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. – М.: Юридическая литература, 1976. – 263 с.
5. Малярчук Т.В. Понятійний апарат кримінально-процесуального права України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук / Тетяна Володимирівна Малярчук; Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2011. – 17 с.
6. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Монографія. – К.: Атіка, 2003. – 144 с.
7. Владимир Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. Том II. И-О. Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва, 1955. – 779 с.
8. Словник української мови. Том четвертий. І-М. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1973. – 840 с.
9. Кузьменко О.В. Процесуальні категорії адміністративного права: Монографія. – НАВСУ, Львів: ВАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас», 2004. – 232 с.
10. Словник української мови. Том десятый. Т-Ф. – К.: Видавництво «Наукова думка», 1979. – 658 с.